

Elena PACEA

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului - decembrie 2016-februarie 2017 -

Dreptul la un proces echitabil

Art. 6 § 1 din Convenție

Secția a V-a, Hotărârea din 14 februarie 2017

Pătrașcu c. României

Situația de fapt

La data de 23 februarie 2007, aflându-se într-un club de noapte, reclamantul a fost abordat de către un ofițer de poliție din cadrul departamentului de crimă organizată, deghizat în civil. Într-un raport întocmit la data de 1 martie 2007, ofițerul a menționat că întâlnirea a fost plănuită pentru a se verifica dacă reclamantul era implicat în comiterea unei infracțiuni de trafic de influență și că reclamantul a pretins că poate să îi procure droguri, promițându-i să îl sune pentru mai multe detalii. În cel de-al doilea raport, întocmit ulterior, acesta a menționat că reclamantul l-a sunat ca să îl întrebe dacă este interesat să cumpere ecstasy. Pe data de 18 aprilie 2007, procurorul a început urmărirea penală împotriva reclamantului, în calitate de suspect, pentru pretinsa săvârșire a infracțiunii de trafic de droguri și a obținut o autorizație pentru interceptarea convorbirilor telefonice și a discuțiilor din mediul ambiental. În cadrul acestei proceduri, ofițerul de poliție a devenit investigator sub acoperire, având ca sarcină determinarea faptelor, identificarea participanților și obținerea probelor. La baza măsurilor dispuse a stat motivarea că există suspiciuni potrivit cărora reclamantul va comite infracțiunea de trafic de droguri. Într-un alt raport din 17 mai 2017, s-a relatat că ofițerul de poliție l-a sunat pe reclamant de mai multe ori în aprilie și mai, pentru a-l întreba când va avea loc tranzacția, răspunsul reclamantului fiind că nu este în posesia drogurilor și că prietenii săi le vor aduce din străinătate. În fine, pe 19 iulie 2007, reclamantul l-a sunat pe ofițerul de poliție și au stabilit o întâlnire pentru acea seară, care s-a finalizat cu prinderea în flagrant a reclamantului și a altor persoane, trimise în judecată trei luni mai târziu pentru comiterea infracțiunii de trafic de droguri de mare risc.

În declarația dată în fața instanței, reclamantul a mărturisit că a acționat în calitate de intermediar între unul dintre inculpați și ofițerul de poliție, întrucât acesta din urmă i-a solicitat să îi procure droguri și, în plus, a fixat prețul. La momentul audierii ofițerului de poliție, instanța a respins întrebările apărătorului reclamantului, prin care acesta a solicitat să i se spună dacă ofițerul de poliție este cel care a semnat rapoartele din 1 martie și 14 aprilie 2007 și dacă urmărirea penală era începută la momentul la care a acționat în calitate de investigator sub acoperire.

Prin sentința penală din 22 februarie 2008, reclamantul a fost condamnat pentru comiterea infracțiunii de trafic de droguri la pedeapsa de 6 ani de închisoare. Condamnarea s-a bazat pe cele trei rapoarte, pe procesele-verbale de transcriere a înregistrărilor și pe declarațiile

inculpaților și ale ofițerului de poliție. Apărarea reclamantului potrivit căreia ar fi fost instigat de către ofițerul de poliție nu a fost reținută. Apelul și recursul au fost, de asemenea, respinse, considerându-se, printre altele, că existau suficiente motive în sensul că reclamantul va comite o infracțiune, la momentul la care a fost autorizată intervenția inițială a investigatorului sub acoperire.

Motivarea și soluția Curții

În această cauză, desigur, problema de drept este aceea de a ști dacă autoritățile au avut o atitudine pasivă sau de „agenți provocatori”.

Curtea a reamintit, ca întotdeauna, că admisibilitatea probelor este o problemă ce ține de reglementările din dreptul național și de aprecierile făcute de către instanțele naționale. Însă, folosirea investigatorilor sub acoperire, chiar și în contextul luptei împotriva traficului de droguri sau a corupției, nu se poate face acceptând instigări din partea poliției. În caz contrar, persoana acuzată nu are parte de un proces echitabil. Distanța dintre tehnicile permise și instigare cuprinde două criterii.

În primul rând, Curtea va stabili dacă infracțiunea ar fi fost comisă chiar și fără intervenția autorităților. Pe de o parte, intervenția autorităților trebuie să fie „eminamente pasivă” (§ 32). În acest sens, sunt importante motivele care au dus la o investigare sub acoperire și modul în care aceasta s-a desfășurat. Pe de altă parte, trebuie să fi existat suspiciuni obiective care să ducă la concluzia că reclamantul era implicat într-o activitate criminală sau era pe cale să comită o infracțiune. Totodată, situația particulară a reclamantului este importantă, printre factorii relevanți fiind comiterea anterioară a unor infracțiuni sau abilitatea sa de a procura droguri într-un timp foarte scurt. În final, o distincție importantă apare între situația în care informația provine de la un particular sau de la un colaborator ori informator al poliției. Aceștia din urmă riscă, cel mai adesea, să devină ceea ce Curtea numește „agenți provocatori” și să conducă procedura spre încălcarea art. 6 § 1. Prin urmare, este esențial să se stabilească dacă activitatea infracțională era în desfășurare în momentul în care poliția a primit informația (§ 35).

În al doilea rând, se va analiza cu atenție modalitatea în care instanțele naționale au ținut cont de argumentele aduse de către reclamant, fiind cu atât mai sensibile situațiile în care nu se poate stabili cu suficientă claritate dacă este vorba despre o instigare sau nu. Organele de urmărire penală au sarcina de a proba că nu a fost vorba despre o instigare, în caz contrar autoritățile judiciare fiind nevoite să examineze cauza luând toate măsurile necesare pentru a descoperi adevărul. Orice probă obținută ca urmare a unei instigări trebuie înlăturată.

Aplicând aceste principii cauzei de față, Curtea a observat că exista o divergență între reclamant și Guvern în ceea ce privește atitudinea pasivă a autorităților. *Primo*, raportul inițial nu conținea niciun detaliu privitor la informația primită, nefiind cert dacă sursa era privată sau însăși poliția. *Secundo*, reclamantului nu i s-au descoperit și alte infracțiuni în trecut, iar în posesia sa nu au fost găsite droguri nici înainte și nici în timpul procedurii în care au fost folosiți investigatorii sub acoperire. *Tertio*, agentul de poliție a fost cel care l-a contactat inițial pe reclamant, ulterior apelându-l pentru a afla detalii despre vânzare. Având în vedere că și reclamantul a pretins că poate procura droguri, că i-a promis investigatorului sub acoperire că îl va suna și că l-a sunat, prima etapă a testului menționat mai sus conduce la o situație neclară. Prin urmare, Curtea a aplicat și a doua etapă a testului, care constă în analiza

modalității în care autoritățile naționale au examinat teoria instigării, invocată de către reclamant. În cauza de față, autoritățile naționale nu au verificat care a fost fundamentul suspiciunii ce a stat la baza întregii proceduri. Mai exact, autoritățile naționale ar fi trebuit să verifice informația potrivit căreia reclamantul era implicat într-o infracțiune de trafic de droguri și, în acest mod, ar fi putut descoperi motivele pentru care a fost declanșată investigația sub acoperire. Mai mult, posibilitatea apărării de a pune întrebări ofițerului de poliție a fost limitată, nefiind posibilă elucidarea acestui aspect. În final, condamnarea reclamantului s-a bazat pe mijloace de probă obținute pe parcursul procedurii sub acoperire, cu excepția declarațiilor inculpaților.

În concluzie, art. 6 § 1 a fost încălcat.

Dreptul la respectarea vieții private și de familie

Art. 8 din Convenție

Marea Cameră, Hotărârea din 24 ianuarie 2017

Paradiso și Campanelli c. Italiei

Situația de fapt

Mai multe încercări nereușite de a avea un copil și o lungă așteptare pentru a primi, spre adopție, un copil străin, cu toate că exista și o declarație favorabilă din partea instanței, i-a determinat pe cei doi reclamanți, soț și soție, să apeleze la o mamă purtătoare, prin intermediul unei clinici din Rusia. La scurt timp după parcurgerea cu succes a tuturor procedurilor și aducerea copilului în Italia, reprezentanții Serviciului Consular Italian de la Moscova au informat autoritățile din Italia despre existența unor date false în dosarul reclamanților. În consecință, împotriva acestora a fost începută o procedură penală, iar instanța, la cererea procurorului, a declanșat o procedură de adopție a copilului, având în vedere că, potrivit legii italiene aplicabile în situația dată, acesta era considerat abandonat. Reproșul adresat reclamanților era acela de a nu fi respectat legea națională italiană privitoare la adopțiile internaționale. Astfel, cu toate că reclamanții pretindeau că erau părinții biologici ai copilului, s-a descoperit că, în realitate, copilul a fost creat din materialul genetic a două persoane necunoscute, iar reclamanții au plătit suma de 50.000 euro pentru a-l „cumpăra”.

În procedura internă, copilul a fost îndepărtat de reclamanți și i s-a numit un curator. De asemenea, autoritățile naționale au refuzat înregistrarea certificatului de naștere eliberat în Rusia, întrucât documentul era un fals, fiind eliberat cu încălcarea dreptului rus. Cu privire la această procedură, reclamanții nu au epuizat căile ordinare de atac. Totodată, în cadrul procedurii privind adoptarea copilului, reclamanții au solicitat să le fie încredințat copilul până la finalizarea procedurii, însă autoritățile au refuzat.

Motivarea și soluția Curții

Hotărârea prezentată poate fi punctul de plecare a unei analize interesante cu privire la unghiul din care art. 8 trebuie examinat într-o astfel de situație. Prin urmare, este vorba despre respectarea vieții private sau de familie a reclamanților?

Curtea va lua în considerare toate detaliile specifice acestei cauze. Printre altele, aceasta va observa că nu exista nicio legătură biologică între copil și reclamanți, cu toate că reclamanții pretindeau existența unei legături juridice de rudenie, potrivit dreptului rus. De asemenea, Curtea va afirma că nu poate defini durata minimă a vieții de familie, întrucât relația existentă trebuie apreciată de la caz la caz, ținând cont de calitatea legăturii și de circumstanțele fiecărei cauze în parte. Prin urmare, aceasta s-a limitat la a menționa că perioada de trei luni și jumătate, în care copilul a fost împreună cu reclamanții, nu putea fi nesemnificativă. Totuși, lipsa legăturii biologice cu cel puțin unul dintre părinți, precum și problemele juridice existente în legătură cu această relație au condus Curtea la concluzia că nu putea fi vorba despre viața de familie. Astfel, potrivit Marii Camere, situația de fapt nu pune în discuție aspecte ce țin de viața de familie, ci doar de viața privată, nefiind necesară analiza menținerii unității familiale, ci a dreptului reclamanților de a li se respecta viața privată, ca urmare a dreptului lor la dezvoltare personală în cadrul relației cu copilul (§ 198).

Analizând cauza din punctul de vedere al dreptului la respectarea vieții private, Curtea consideră că nu există niciun motiv pentru care acest drept ar exclude legăturile dintre un adult și un copil născute și derulate în afara relațiilor comune de rudenie. Având în vedere măsurile adoptate de către Stat, printre care s-au numărat separarea copilului de reclamanți și demararea procedurilor de adopție, aplicabilitatea art. 8 § 2 nu pune niciun semn de întrebare, aflându-ne în prezența unei ingerințe în viața privată a reclamanților. În ceea ce privește prevederea în lege, Curtea a conchis că legislația italiană era previzibilă, iar reclamanții ar fi putut ști că, în situația dată, copilul urma să fie considerat în stare de abandon. Scopul legitim a vizat, potrivit Curții, atât apărarea ordinii publice, cât și drepturile și libertățile copilului. În ceea ce privește condiția necesității într-o societate democratică a ingerinței, Curtea a reamintit că balanța va înclina mai puternic într-o parte sau în cealaltă, în funcție de marja de apreciere de care dispun Statele în domeniu. Astfel, în situația în care este în cauză un aspect important, ce ține de identitatea persoanei, marja de apreciere lăsată Statului este restrânsă. În schimb, dacă este vorba despre un domeniu în care nu există un consens între Statele Părți, fie cu privire la importanța interesului apărut, fie cu privire la mijloacele care trebuie adoptate pentru a-l apăra, marja de apreciere este mult mai largă. La fel se întâmplă în situația în care Statul trebuie să mențină un echilibru între interesele private și publice concurente sau între diferite drepturi apărute prin Convenție. Fiind vorba despre subiecte foarte sensibile, ce nu țin de dorința reclamanților de a deveni părinți genetici, ci de problemele referitoare la adopție și la procrearea asistată medical, Statele beneficiază de o marjă de apreciere amplă. Observând că, în dreptul italian, filiația se stabilește fie prin existența unei legături biologice, fie prin parcurgerea unei proceduri de adopție care respectă legea italiană, Curtea a considerat că interzicerea unei adopții private, bazate pe o relație contractuală, precum și restrângerea dreptului părinților adoptivi de a aduce în Italia un copil adoptat chiar cu respectarea regulilor de drept internațional, este o măsură prin care legiuitorul italian nu urmărește decât să protejeze copiii împotriva unor practici ilicite, care pot conduce la traficul de ființe umane. În final, se observă că Marea Cameră și, în special, Camera au evitat problema gestației pentru altul, un domeniu în care nu există consens și în care marja de apreciere a Statelor este foarte largă.

Totodată, alegerea dreptului la respectarea vieții private și excluderea dreptului la respectarea vieții de familie pentru analiza problemei de drept a permis Curții să nege calitatea de reclamant a copilului. Cu toate acestea, interesul superior al copilului a fost un

element important în analiza făcută. Curtea a observat că autoritățile italiene au avut de ales între a accepta ca reclamanții să își păstreze copilul și, în acest mod, să legalizeze situația acestora sau să ia măsurile necesare pentru a găsi o familie adoptivă pentru copil. Analizând cu atenție fiecare detaliu specific acestei cauze, Curtea a conchis că nu a avut loc o încălcare a art. 8, considerând că separarea copilului de reclamanți nu i-a produs acestuia un prejudiciu grav sau ireparabil. Prin urmare, în opinia Curții, autoritățile naționale au menținut justul echilibru între interesele în cauză și au procedat în cadrul delimitat de marja lor de apreciere.

Citind și observațiile din opiniile separate, conchidem că, în final, această hotărâre nu a fost în măsură să stabilească, în mod clar, ce cuprinde viața privată, care este sfera protecției asigurate de art. 8 și ce înseamnă o ingerință în sensul aceluiași articol.

În concluzia Curții, art. 8 nu a fost încălcat.

Dreptul de proprietate

Art. 1 din Protocolul nr. 1

Marea Cameră, Hotărârea din 13 decembrie 2016

Bélané c. Ungariei

Situația de fapt

Printr-un raport de expertiză întocmit la sfârșitul anului 2001, s-a stabilit că reclamanta a pierdut 67% din capacitatea de muncă, stabilindu-se și o pensie de invaliditate, al cărei cuantum a fost menținut în 2003, 2006 și 2007. Din 2008, metoda de evaluare a capacității de muncă s-a schimbat, astfel încât un nou raport de expertiză a stabilit că este vorba despre numai 40%, iar de la 1 februarie 2010, reclamanta nu a mai avut dreptul la o pensie de invaliditate, decizia fiind contestată, însă confirmată de către autoritatea superioară. Reclamanta a demarat o procedură în fața instanței, aceasta hotărând că reclamanta nu era în drept să primească pensia de invaliditate și obligând-o să restituie sumele încasate după 1 februarie 2010. O modificare legislativă în vigoare la data de 1 ianuarie 2012, a reglementat o nouă metodă, prin care s-a mărit numărul zilelor de cotizare la securitatea socială, schimbând condiția din legislația anterioară, privitoare la o anumită perioadă de activitate. Un nou refuz, intervenit la data de 5 iunie 2012, a fost motivat de lipsa unei cotizații suficiente.

Motivarea și soluția Curții

Curtea reamintește că art. 1 din Protocolul nr. 1 (în continuare, art. 1 – P1) relativ la dreptul de proprietate, conține trei norme distincte, și anume principiul respectării proprietății, posibilitatea de a priva o persoană de proprietatea sa numai cu îndeplinirea anumitor condiții și, respectiv, posibilitatea de a adopta legi prin care să fie prevăzută utilizarea bunurilor în interesul general. Între cele trei norme există o strânsă legătură, prima și a doua neputând fi puse în aplicare fără a se avea în vedere respectarea primei norme (§ 72). Totodată, este important de amintit că noțiunea de „bun” în sensul Convenției are un sens autonom, nefiind încadrată de limitele stabilite în dreptul intern. Prin urmare, anumite drepturi și interese pot reprezenta un „bun”, în sensul acestui articol (§ 73).

Cu toate că nu protejează și dreptul de a obține bunuri, art. 1 – P1 poate cuprinde, în anumite situații, și „speranța legitimă” de a obține o valoare patrimonială (§ 74). Analizând jurisprudența sa privitoare la noțiunea de „speranță legitimă”, Curtea a pus în lumină, în realitate, contururile vagi ale sferei de aplicare a art. 1 – P1. Astfel, sintagma „speranță legitimă” trimite la o noțiune care trebuie să fie „mai concretă decât o simplă speranță și să se fondeze pe o dispoziție juridică sau un act juridic precum o decizie dată în justiție”. Sunt excluse „speranța de a vedea că un drept patrimonial stins de foarte mult timp renaște” sau „o creanță sub condiție devenită caducă prin nerealizarea condiției”. Mai amintește Curtea, făcând apel la hotărârile relevante, că nu există o „speranță legitimă” în situația în care există „o controversă cu privire la modalitatea în care dreptul intern trebuie să fie interpretat și aplicat”. Însă, „un interes patrimonial recunoscut în dreptul intern – chiar dacă este revocabil în anumite condiții – se poate analiza într-un *bun* în sensul art. 1 – P1” (§ 75). După o sinteză a tuturor formulărilor folosite în jurisprudența sa, Curtea ajunge la o concluzie: pentru ca o „speranță legitimă” să constituie un bun, reclamantul trebuie să beneficieze de „un drept care poate fi pus în executare”, acesta din urmă trebuind să constituie „un interes patrimonial substanțial stabilit în mod suficient în baza dreptului național” (§ 79). Lipsa coerenței acestei definiții, prin care între „speranța legitimă” și noțiunea de „drept care poate fi pus în executare” este pus semnul egalității, apare explicată în opiniile separate.

În ceea ce privește asigurările sociale, art. 1 – P1 nu garantează un drept la o pensie de un anumit quantum, însă diminuarea acestui quantum sau suprimarea pensiei trebuie să fie justificate, în caz contrar fiind vorba despre atingeri aduse unui bun (§ 84). Analiza se va face pe baza dreptului intern în vigoare la momentul luării măsurii de diminuare sau suprimare. Totodată, în cazul în care măsura nu este o consecință a schimbării situației reclamantului, aceasta nu este justificată.

În concret, în cauza de față, Curtea a examinat dacă reclamanta a avut, ulterior cererii sale din 2012, o speranță legitimă. Modificarea legislației a adus o condiție care nu a fost previzibilă pentru reclamantă în perioada în care a cotizat și pe care aceasta nu a putut să o îndeplinească. Prin urmare, nu este lipsită de importanță perspectiva pe care o are o persoană în perioada în care contribuie, întrucât speranța sa legitimă de a i se atribui o anumită pensie va fi spulberată la sfârșitul perioadei de contribuție printr-o modificare legislativă precum cea din speță. Mai mult, Curtea a observat că reclamanta a continuat să contribuie după momentul suprimării pensiei sale, în 2010 și până la momentul modificării legislative din 2012. Prin urmare, respingerea cererii sale de a i se atribui o pensie de invaliditate, fondată pe modificările aduse de legea din 2012, au constituit o ingerință adusă dreptului de proprietate al reclamantei. Chiar dacă această ingerință era prevăzută de lege și urmărea un scop legitim, respectiv economisirea banului public, raportul de proporționalitate nu a fost respectat, mai ales pentru că pensia respectivă era singura sursă de venit a reclamantei.

În concluzie, art. 1 – P1 a fost încălcat.